

BP ADAM LEPA

PEDAGOGIKA MASS MEDIÓW W WYŻSZYM SEMINARIUM DUCHOWNYM

WSTĘP

Przełom polityczny dokonany w 1989 r. pozwolił Polakom dostrzec ogrom następstw, jakie spowodował na różnych polach życia społecznego totalitaryzm komunistyczny. Szczególnie niekorzystne zmiany dają się zauważyć na obszarze funkcjonowania mass mediów. Specyficzną cechą społeczeństwa posttotalitarne- go jest daleko posunięta naiwność w odbiorze treści publikowanych przez media. Widać to m.in. na przykładzie rosnącej skuteczności, jaką osiąga od pewnego czasu nowa propaganda antykościelna.

Jedną z głównych przyczyn tych zjawisk jest trwająca ponad 40 lat nieobecność pedagogiki mass mediów w polskim szkolnictwie. Odbiło się to negatywnie na pedagogii wszystkich niemal środowisk wychowawczych. Dlatego postulat wychowania dzieci, młodzieży i dorosłych do mass mediów stał się dziś wyzwaniem dla wyższego seminarium duchownego, uczelni która kształci przyszłych duszpasterzy i katechetów.

1. POSTULAT SZKOLNEJ FORMACJI W DZIEDZINIE MEDIÓW

W czasach komunistycznych nie mogła rozwinąć się dyscyplina naukowa, która miałaby na celu formowanie postawy krytycznej obywateli oraz dojrzałości ich sądów i ocen wobec mediów. Wszak tzw. propaganda oficjalna nie mogła doznawać jakiegokolwiek zagrożenia ze strony obywateli. Była ona zawsze najważniejsza na wszystkich odcinkach działalności aparatu partyjnego. Krytyka propagandy była odbierana jako zagrożenie dla ustroju komunistycznego. W tych warunkach szeroko zakrojona pedagogika mass mediów nie miała szans powstania. Jej działalność siłą rzeczy neutralizowałaby poczynania dysponentów propagandy. Wykazywałaby więc charakter antysocjalistyczny.

Nie tylko nie powstała w minionym systemie władzy pedagogika mass mediów, lecz ponadto wbrew publicznym zapewnieniom, nie zdołano również wprowadzić do szkół ponadpodstawowych elementów wiedzy o mediach.

Publikacje podejmujące wybrane zagadnienia z dziedziny wychowania do mass mediów ukazywały się wtedy w stopniu wysoce niezadowolającym. Badania nad mediami zostały zmajoryzowane przez socjologów i psychologów społecznych. Uderza dotkliwy niedostatek badań pedagogicznych w tej dziedzinie.

Jednocześnie programy nauczania w zakresie wiedzy o mediach, prowadzonego na kilku uczelniach i wydziałach w Polsce, nie uwzględniały aspektu pedagogicznego. Była tam (i jest nadal) wykładana historia poszczególnych mediów, psychologia, socjologia czy ekonomika mediów; natomiast nigdzie nie było wykładów z zakresu pedagogiki mass mediów.

Po 1989 r. postulat wprowadzenia do szkół specjalnego przedmiotu, który by przygotowywał uczniów do poprawnego odbioru mediów, przybiera nowe kształty i staje się wręcz kategoryczny. Jest formułowany publicznie w zespołach resortowych i w środowiskach pedagogów-praktyków¹. Od dawna mówi się również o pilnej potrzebie wprowadzenia takiego przedmiotu do programu studiów w wyższych seminariach duchownych².

W związku z powyższym coraz wyraźniej artykułowana jest potrzeba zainicjowania pedagogiki mass mediów, która jako dyscyplina naukowa wpływałaby twórczo na praktykę wychowawczą w tej dziedzinie i stałaby się przedmiotem wykładowym w szkołach różnego typu, w tym również w seminariach duchownych³.

2. FORMACJA ALUMNÓW W DZIEDZINIE MEDIÓW W ŚWIETLE DOKUMENTÓW KOŚCIELNYCH

Jest znamienne, że począwszy od Soboru Watykańskiego II wszystkie dokumenty kościelne, podejmujące *ex professo* problematykę mass mediów, mówią o odpowiednim przygotowaniu w tej dziedzinie duszpasterzy oraz alumnow seminariów duchownych. Wypowiedzi na ten temat mają najczęściej charakter postulatowy. Niektóre z tych dokumentów w sposób wręcz kategoryczny domagają się pilnego trybu realizacji zaleceń podjętych w tej dziedzinie. Oto najważniejsze wypowiedzi Kościoła na ten temat.

¹ Np. Projekt międzyresortowego programu EDUKACJA KULTURALNA, Warszawa 1996, s. 14; B. Siemieniecki, *Edukacja w dobie przemian informatycznych*, w: *Demokracja a oświata, kształcenie i wychowanie*, red. H. Kwiatkowska, Z. Kwieciński, Toruń 1996, s. 433–442.

² Ks. S. Szymecki, ks. D. Zimoń, *Środki masowego przekazu jako element wychowania seminaryjnego*, w: *Kościół a kultura masowa*, red. F. Adamski, Kraków 1987, s. 215–221.

³ Bp A. Lepa, *O pedagogikę mass mediów*, „Wiadomości Archidiecezjalne Łódzkie” 1996, nr 5, s. 216–220.

Soborowy *Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli* (*Inter mirifica*, 1963), omawiając zadania wynikające z problematyki mass mediów, stwierdza, że w tej dziedzinie „trzeba bezzwłocznie przygotować kapłanów, zakonników i ludzi świeckich...” (DSP, nr 15).

W związku z koniecznością wychowania wiernych do mass mediów należy wprowadzić odpowiednie zajęcia „we wszystkich szkołach katolickich, seminariach, jak również w kołach apostołstwa świeckich” (DSP, nr 16). Ponadto troska o chrześcijańskie wychowanie społeczeństwa ma być jednym z głównych zadań mass mediów, będących w dyspozycji Kościoła (DSP, nr 17).

Słynna Instrukcja duszpasterska *Zjednoczenie i postęp* (*Communio et progressio*, 1971) podkreśla dobitnie, że studiujący w seminariach kandydaci do kapłaństwa powinni zapoznać się z problematyką mass mediów. Jednocześnie wiedza na ich temat powinna wejść do programu formacji seminaryjnej. Dokument dodaje, że alumnom, którzy wykazują zamiłowanie i uzdolnienie do pracy w dziedzinie mediów, należy zapewnić bardziej gruntowne przygotowanie (CP, nr 111). Aby Kościół mógł sprostać tym zadaniom, Instrukcja *Zjednoczenie i postęp* postuluje zorganizowanie lub rozbudowę studiów w zakresie mass mediów na uniwersytetach katolickich oraz w innych instytucjach (CP, nr 113).

Problem przygotowania alumnow do mass mediów potraktowany został najszerszej we *Wskazaniach na temat formacji przyszłych kapłanów w dziedzinie środków społecznego przekazu*. (*Orientations*, 1986). Dokument ten opracowała Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego. Omówiono w nim szczegółowo trzy poziomy formacji seminaryjnej w dziedzinie mediów.

Na pierwszym poziomie przekazuje się odpowiednią wiedzę seminarzystom jako odbiorcom mass mediów, podobnie jak innym użytkownikom prasy, radia i telewizji.

Drugi poziom obejmuje wiedzę na temat mediów niezbędną w pracy duszpasterskiej, gdy trzeba już formować w tej dziedzinie wiernych.

Trzeci poziom wykazuje charakter specjalistyczny i odnosi się do tych alumnow, którzy już pracują w mediach (*Orientations*, nr 14–28). Dokument wyraźnie też postuluje, aby duszpasterz formujący wiernych w zakresie mass mediów sam był odpowiednio przygotowany na polu nauk pedagogicznych (*Orientations*, nr 23).

Wskazania określają również pewne szczegółowe rozwiązania w dziedzinie omawianej formacji seminaryjnej. Otóż formacja ta powinna być realizowana w postaci regularnych wykładów i ćwiczeń. Sam przedmiot „nie może być traktowany jedynie jako pomocniczy lub nadobowiązkowy, ale wykłady i ćwiczenia z niego powinny być włączone organicznie w normalne wykłady i objęte egzaminami” (*Orientations*, nr 26).

Dokument radzi ponadto, aby organizować alumnom bezpośredni kontakt z ludźmi mediów oraz z przedstawicielami organizacji zajmujących się mediami (diecezjalnych, krajowych i międzynarodowych).

Tak widziana formacja jest tym bardziej niezbędna, że alumnów trzeba przygotować „do roli wychowawców wszystkich tych, którzy pracują w mass mediach przez nauczanie, katechezę, kazania itp. oraz do roli doradców, spowiedników, kierowników duchownych” (*Orientations*, nr 20).

Instrukcja duszpasterska *U progu nowej ery (Aetatis novae, 1992)* jest w swoich najważniejszych liniach tematycznych kontynuatorką Instrukcji *Zjednoczenie i postęp*, również w odniesieniu do postulatu formacji w dziedzinie mass mediów. Jednakże, co już jest specyficzne dla tego dokumentu, postulat ten wiąże on z groźnym ze strony mass mediów zjawiskiem manipulacji (AN, nr 13 i 18). Jednocześnie podkreśla, że „kształcenie i praktyczne szkolenie w zakresie społecznego przekazu powinny stanowić integralny składnik formacji duszpasterzy i kapłanów” (AN, nr 18).

Postulat formacji wiernych i przyszłych duszpasterzy jest też wyraźnie obecny, choć w różnych proporcjach, w tych dokumentach kościelnych, które rozpatrują szczegółowe już kwestie z dziedziny mediów. Przykładem może być dokument Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu zatytułowany *Pornografia i przemoc w środkach społecznego przekazu jako problem duszpasterski (In anni recenti, 1989)*.

3. PEDAGOGIKA MASS MEDIÓW W WYŻSZYM SEMINARIUM DUCHOWNYM W ŁODZI

Postulat formacji alumnów w dziedzinie mass mediów realizowany jest w polskich seminariach w sposób zróżnicowany. Jedne z nich np. poprzestają jedynie na cyklach konferencji lub odczytów, inne zaś wprowadziły regularne wykłady z tej dziedziny. Zróżnicowany jest również aspekt prowadzonych zajęć: od socjologicznego przez psychologiczny aż po katechetyczny czy duszpasterski. W niektórych seminariach przekazywane są elementy filmologii, prasoznawstwa czy nawet podstawy reżyserii filmowej. Okolicznością, która rozstrzyga o formie i charakterze wykładów jest zasadniczo przygotowanie naukowe i specjalizacja samego wykładowcy, a także jego znajomość świata mediów i kultury masowej. Jeżeli więc nasz przedmiot wykładu katechetyk, będzie siłą rzeczy preferował aspekt katechetyczny, jeżeli socjolog – uwydatni zapewne społeczne potraktowanie problemu itp.

Do 1975 r. problematyka mass mediów w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi rozpatrywana była w bardzo wąskim zakresie choć w obrębie kilku wykładanych przedmiotów. O mass mediach mówiono na wykładach pedagogiki i katechetyki (głównie: media jako pomoce katechetyczne), socjologii (np. społeczny wymiar kultury masowej) i teologii pastoralnej (m.in. problem wpływu mass mediów na praktyki religijne).

W 1975 r. biskup Józef Rozwadowski, ordynariusz diecezji łódzkiej, prowadzenie wykładów z zakresu mass mediów powierzył ks. dr Adamowi Lepie. Słu-

chaczami byli alumni V i VI roku. Najpierw były to bloki wybranych tematów, które wykładowca uznawał za najważniejsze i aktualne. W ich ramach rozpatrywano takie zagadnienia, jak wpływ filmu i telewizji na religijność młodzieży, kształtowanie zdrowego krytycyzmu wobec mediów, mechanizmy propagandy antykościelnej, oddziaływanie „gwiazd” na życie moralne młodego człowieka, język mass mediów. W ramach prowadzonych zajęć podejmowano także niektóre praktyczne umiejętności, jak np. posługiwanie się kamerą filmową czy prowadzenie dyskusji nad obejrzanym wspólnie filmem. Jak widać, od samego początku w wykładach dominował akcent pedagogiczny. Jeszcze wyraźniej został on ukazany, gdy w 1978 r. dotychczasowe wykłady rozszerzono na cały rok w wymiarze jednej godziny tygodniowo. W tym samym roku powstało seminarium magisterskie z psychologii pastoralnej, na którym alumni pisali (i obecnie piszą) prace dyplomowe przede wszystkim z zakresu psychologii i pedagogiki mass mediów⁴. Należy tu dodać, że prowadzący to seminarium wykłada również psychologię ogólną dla słuchaczy I roku.

Zajęcia o charakterze ściśle dydaktycznym (wykłady i seminarium magisterskie) były uzupełniane odwiedzinami w łódzkich wytwórniach filmowych (Wytwórnia Filmów Fabularnych i Wytwórnia Filmów Dokumentalnych) oraz Muzeum Kinematografii w Łodzi. Alumni V roku i uczestnicy seminarium magisterskiego brali też udział w projekcjach filmów odbywanych pod kierunkiem reżyserów. Zapraszano również na spotkania z alumnami znanych w Polsce ludzi mediów. Z odczytami byli m.in. Bolesław W. Lewicki, Jerzy Klechta, Maciej Łętowski, Marek Markiewicz, Krzysztof Zanussi.

Pedagogika mass mediów w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi wykładana jest programowo na V roku. Wykłady kończą się egzaminem indywidualnym. W zamierzeniach wykładowcy przedmiot ten powinien osiągnąć kilka podstawowych celów.

Dzięki aspektowi pedagogicznemu wykłady stają się praktycznie pedagogizacją seminarzystów jako przyszłych duszpasterzy i katechetów, a więc czynnych wychowawców. A zatem nie tylko udostępniają im niezbędną wiedzę z dziedziny mediów, lecz ponadto przygotowują ich w zakresie formowania prawidłowego stosunku dzieci, młodzieży i dorosłych wobec prasy, radia i telewizji. Ten cel może być tylko wtedy osiągnięty, gdy wykłady na temat mediów w seminarium duchownym wykazują aspekt pedagogiczny. Wykłady te mają przede wszystkim przygotować przyszłych duszpasterzy do skutecznego realizowania tych celów, które zawsze powinny towarzyszyć wychowaniu do mass mediów⁵. Są to następujące cele: prze-

⁴ Spośród kilkudziesięciu, wymienimy przykładowo trzy prace magisterskie wykonane na tym seminarium: D. Burski, *Problem manipulacji człowiekiem w wypowiedziach Jana Pawła II. Studium z psychologii pastoralnej* (1984); S. Broda, *Orędzie biskupów polskich do ich niemieckich braci w Chrystusie z roku 1965 na łamach „Dziennika Łódzkiego”* (1990); M. Paramuszczak, *Przemoc w filmie jako problem duszpasterski* (1990).

⁵ Bp A. Lepa, *Cele wychowania do mass mediów*, „Wiadomości Archidiecezjalne Łódzkie”, 1996, nr 6, s. 258–262.

kazanie wychowankom należytej wiedzy o mediach, formowanie w nich postawy krytycyzmu, selekcji i własnej twórczości, kształcenie odporności na propagandę, uczenie takiego odbioru mediów, aby mogły one prowadzić do pełnego rozwoju osobowości, wszczepianie aktywnego stosunku do mediów (eliminującego np. pornografię), rozbudzanie szacunku do prawdy w prasie, radiu i telewizji.

Konspekt wykładów z pedagogiki mass mediów prowadzonych w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi obejmował w 1995 r. następujące bloki zagadnień:

1. Przedmiot i zadania pedagogiki mass mediów
2. Charakterystyka mass mediów
3. Pedagogiczny wymiar mass mediów
4. Podstawy wychowania do mass mediów
5. Mass media i osobowość człowieka
6. Kształcenie postaw w wychowaniu do mass mediów
7. Wychowanie i propaganda
8. Logosfera w wychowaniu do mass mediów
9. Mass media jako przedmiot badań pedagogicznych.

Do egzaminu wymagana jest też lektura wybranych publikacji z dziedziny mass mediów.

* * *

Reasumując, należy podkreślić, że aspekt pedagogiczny wykładów z dziedziny mass mediów, realizowany w seminarium duchownym, jest w pełni uzasadniony. Postulują go dokumenty kościelne, charakter studiów seminaryjnych oraz specyfika misji duszpasterza w erze mediów. Słuszność takiego ukierunkowania wykładów potwierdza również dotychczasowa praktyka w tej dziedzinie. Prowadzi to do ogólnego wniosku, że w programie studiów seminaryjnych należy zmierzać w kierunku wykładanej systematycznie pedagogiki mass mediów.

LA PÉDAGOGIE DES MASS-MEDIA AU GRAND SÉMINAIRE

Résumé

Après le tournant politique de 1989, on voit mûrir en Pologne le postulat d'élaborer, d'une manière globale, la pédagogie des mass-media. À l'époque du totalitarisme communiste une telle entreprise était impossible.

L'auteur, basant sur les textes ecclésiastiques, montre que, dans le cadre des études du séminaire, les cours qui portent sur les mass-media devraient avoir un aspect pédagogique.

C'est le cas du Grand Séminaire de Łódź où, depuis 1975, on donne de telles conférences. On rédige également des mémoires de maîtrise consacrés à ce domaine.

L'article contient la liste de principaux groupes de questions étudiées dans le cadre des cours de la pédagogie des mass-media.